

Стукаліна О. В.,
доктор філософії у галузі права (PhD),
юрист
ORCID: 0000-0001-9206-3487

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ, ДЕТЕРМІНАНТИ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ENVIRONMENTAL CRIME: FEATURES, DETERMINANTS AND COUNTERMEASURES

У статті досліджено кримінологічну характеристику екологічної злочинності, зокрема її особливості, детермінанти та напрями протидії. Встановлено, що екологічна злочинність є однією з найбільш небезпечних форм сучасної кримінальної діяльності, оскільки вона завдає шкоди не лише окремим особам чи підприємствам, а й довкіллю загалом, що має довгострокові наслідки для суспільства та майбутніх поколінь. Наголошено, що в Україні проблема екологічної злочинності набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням промислового забруднення, незаконною вирубкою лісів, браконьерством, забрудненням водних ресурсів та іншими екологічно небезпечними діяннями. З'ясовано, що екологічна злочинність характеризується складністю виявлення, оскільки багато кримінальних правопорушень здійснюються через легальні або напівлегальні канали. На основі аналізу статистичних виявлено низьку ефективність правоохоронних органів у протидії екологічній злочинності. Дослідження структури кримінальних правопорушень проти довкілля дало змогу визначити, що найбільшу частину цієї категорії злочинності становили кримінально протиправні діяння, передбачені ст. 246 КК України. Встановлено, що найбільше кримінальних правопорушень проти довкілля зафіксовано в Полтавській, Рівненській, Миколаївській та Одеській областях, де рівень злочинності на 100 тис. населення значно перевищує середні показники по країні. Виявлено, що основними детермінантами екологічної злочинності є недосконале законодавство, слабкий контроль та низький рівень обізнаності громадськості. Зроблено висновок, що протидія екологічним кримінальним правопорушенням вимагає комплексного підходу, який включає удосконалення законодавства, ефективні механізми моніторингу та активну міжнародну співпрацю для забезпечення сталого розвитку та охорони навколишнього середовища.

Ключові слова: екологічна злочинність; кримінальні правопорушення проти довкілля; незаконне вирубування лісів; незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом; порушення правил використання природних ресурсів; навколишнє середовище; протидія.

The article examines the criminological characteristics of environmental crime, in particular its features, determinants and areas of counteraction. It is established that environmental crime is one of the most dangerous forms of modern criminal activity, since it causes harm not only to individuals or enterprises, but also to the environment as a whole, which has long-term consequences for society and future generations. It is emphasized that in Ukraine the problem of environmental crime is becoming particularly relevant due to the growth of industrial pollution, illegal logging, poaching, pollution of water resources and other environmentally dangerous acts. It is found that environmental crime is characterized by the difficulty of detection, since many criminal offenses are committed through legal or semi-legal channels. Based on the analysis of statistics, the low effectiveness of law enforcement agencies in combating environmental crime was revealed. A study of the structure of criminal offenses against the environment made it possible to determine that the largest part of this category of crime was criminally unlawful acts provided for in Article 246 of the Criminal Code of Ukraine. It was established that the largest number of criminal offenses against the environment was recorded in Poltava, Rivne, Mykolaiv and Odessa regions, where the crime rate per 100 thousand population significantly exceeds the average indicators for the country. It was found that the main determinants of environmental crime are imperfect legislation, weak control and a low level of public awareness. It was concluded that combating environmental criminal offenses requires a comprehensive approach, which includes improving legislation, effective monitoring mechanisms and active international cooperation to ensure sustainable development and environmental protection.

Key words: environmental crime; criminal offenses against the environment; illegal logging; illegal fishing, hunting or other aquatic exploitation; violation of the rules for the use of natural resources; environment; countermeasures.

Екологічна злочинність є однією з найбільш небезпечних форм сучасної кримінальної діяльності, оскільки вона завдає шкоди не лише окремим особам чи підприємствам, а й довкіллю загалом, що має довгострокові наслідки для суспільства

та майбутніх поколінь. У 2024 році в Україні було зареєстровано 4153 кримінальних правопорушення проти довкілля, що свідчить про серйозність проблеми. Попри поширене хибне уявлення про кримінальні правопорушення екологічного спрямування

як такі, що не мають безпосередніх жертв, насправді вони становлять загрозу для здоров'я і життя людей. Наслідки подібних діянь можуть включати підвищений ризик захворювань, забруднення харчового ланцюга, зниження тривалості життя, а в деяких випадках – навіть смерть. Шкода, яку завдають екологічні кримінально протиправні діяння, не обмежується лише локальними наслідками. Масштабні порушення природоохоронного законодавства можуть спричинити екологічні катастрофи та незворотні зміни клімату. Особливо тривожним є той факт, що екологічна злочинність є частиною глобальної кримінальної економіки. Згідно з дослідженнями, три з дванадцяти найбільш прибуткових транснаціональних злочинних дій пов'язані саме з екологічними кримінально протиправними діяннями. Сюди входить незаконна торгівля дикою природою (з річним обігом від 7,8 до 10 мільярдів доларів США), деревиною (приблизно 7 мільярдів доларів США) та рибою (від 4,2 до 9,5 мільярдів доларів США). Загалом, річна вартість транснаціональних екологічних кримінальних правопорушень оцінюється в межах від 70 до 213 мільярдів доларів США, що робить їх одним із найбільш фінансово вигідних напрямів кримінальної діяльності у світі [1].

В Україні проблема екологічної злочинності набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням промислового забруднення, незаконною вирубкою лісів, браконьєрством, забрудненням водних ресурсів та іншими екологічно небезпечними діяннями. У зв'язку з цим актуальним є вивчення кримінологічних особливостей цієї злочинності, виявлення її детермінант та обґрунтування ефективних заходів протидії.

Теоретико-методологічною основою підготовки цього дослідження стали напрацювання провідних вітчизняних науковців у галузі кримінального права, кримінології та екологічної безпеки. Зокрема, суттєвий внесок у формування наукового підґрунтя дослідження зробили праці таких учених, як: А.М. Бабенка, Є.М. Борисова, Т.І. Волкової, Д.П. Гаращука, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, М.В. Грішаківа, Т.В. Корнякової, В.К. Матвійчука, О.В. Одерія, Б.М. Орловського, К.М. Оробця, Ю.А. Турлової, І.М. Чекмарьової, О.О. Шуміло та інших дослідників, чия наукова діяльність сприяла розвитку теоретичних і практичних підходів до протидії екологічній злочинності в Україні.

Екологічна злочинність є комплексною категорією кримінальних правопорушень, що включає незаконний обіг деревини та об'єктів дикої природи, протиправне рибальство, нелегальну торгівлю відходами, екологічне забруднення, а також жорстоке поводження з тваринами, зокрема організацію собачих та півнячих боїв і катування тварин. Ми підтримуємо позицію К.М. Оробця, що ці кримінальні правопорушення часто переплітаються з іншими видами

кримінально протиправної діяльності, такими як корупція, шахрайство та насильницькі кримінальні правопорушення [2, с. 30]. Сьогодні екологічна злочинність посідає четверте місце серед найбільш прибуткових сфер злочинної діяльності у світі, зростаючи зі швидкістю від 5 % до 7 % на рік, згідно з оцінками Програми Інтерполу та ООН з охорони навколишнього середовища. Це зростання, у поєднанні з організованим і транснаціональним характером таких кримінальних правопорушень, вимагає від адміністративних, правоохоронних і судових органів впровадження скоординованого підходу як на національному, так і на міжнародному рівнях [3].

Аналіз динаміки кримінальних правопорушень проти довкілля у 2020–2024 роках свідчить про значні коливання рівня екологічної злочинності, що може бути зумовлено комплексом соціально-економічних, правових та організаційних чинників. Загалом, у 2020 році було зафіксовано 4558 таких кримінальних правопорушень, що є базовим показником для подальшого аналізу. У 2021 році цей показник зріс на 19 %, досягнувши 5416 зареєстрованих випадків, що може свідчити про загострення проблеми екологічної злочинності або про посилення заходів правоохоронних органів щодо її виявлення. Водночас у 2022 році відбулося суттєве зниження кількості таких кримінально протиправних діянь – на 12 % порівняно з 2020 роком, до 4018 випадків. Це зменшення може пояснюватися змінами у правозастосовній практиці, реформами у сфері екологічної безпеки або зміною характеру злочинної діяльності. У 2023 році спостерігалось зростання рівня злочинності у цій сфері – на 4 % відносно 2020 року, що свідчить про поступове відновлення активності правопорушень або про вдосконалення механізмів їх виявлення. Однак у 2024 році зафіксовано 4153 кримінальних правопорушення, що на 9 % менше, ніж у 2020 році. Це може свідчити як про ефективність правозастосовних заходів, так і про зміну структури екологічної злочинності, наприклад, її перехід у менш контрольовані сфери або використання більш витончених механізмів ухилення від відповідальності [4;5;6;7;8]. Отже, представлені статистичні показники підтверджують, що екологічна злочинність залишається серйозною загрозою для довкілля та суспільства, а її динаміка потребує подальшого ретельного моніторингу. Сучасна екологічна злочинність є багатовимірним явищем, що охоплює незаконний обіг деревини та об'єктів дикої природи, протиправне рибальство, нелегальну торгівлю відходами, екологічне забруднення, а також жорстоке поводження з тваринами. Важливою особливістю цих правопорушень є їхній взаємозв'язок із іншими формами злочинної діяльності, такими як корупція, шахрайство та організована злочинність.

Нагадаємо, що в 2024 році в Україні було зафіксовано 4153 кримінальних правопорушення проти

довкілля, що є значущим індикатором екологічної ситуації в країні та ефективності правозастосування в цій сфері. Ці кримінальні правопорушення можна класифікувати за рівнем тяжкості, що дозволяє здійснити більш глибокий та всебічний аналіз поточної ситуації в екологічній юстиції. Серед загальної кількості кримінальних правопорушень 730 випадків віднесено до категорії тяжких, що складає 18 % від усіх порушень. Тяжкі екологічні правопорушення є найбільш небезпечними для навколишнього середовища, оскільки вони спричиняють значні збитки екосистемам та здоров'ю населення. У цю категорію належать такі кримінальні правопорушення, як незаконне вирубування лісів, забруднення водних ресурсів токсичними відходами, масштабне забруднення атмосферного повітря, порушення правил використання природних ресурсів, що можуть мати незворотні наслідки для природи та людства. Нетяжкі кримінальні правопорушення, яких було зафіксовано 2571 випадок (62 % від загальної кількості), є менш серйозними, але все ж таки важливими для розуміння загального стану охорони довкілля. Ці порушення мають відносно менші екологічні наслідки, проте свідчать про невиконання вимог природоохоронного законодавства, часто через недбалість або неосвіченість. Кримінальні проступки, кількість яких становить 848 випадків (20 % від загальної кількості), є найменш серйозною категорією екологічних порушень, проте й вони заслуговують на увагу [4;5;6;7;8]. До них належать випадки, коли правопорушення не завдають суттєвої шкоди довкіллю, але можуть мати серйозні наслідки при повторюваності або відсутності належного контролю. Це порушення, спричинені, як правило, недбалістю чи недостатнім розумінням важливості екологічних стандартів серед громадян та підприємств. Отже, висока частка нетяжких кримінальних правопорушень вказує на те, що проблема охорони довкілля в країні потребує комплексного підходу, який включає не лише зміцнення контролю та відповідальності за порушення, а й профілактичні заходи, зокрема підвищення екологічної освіти та свідомості населення. У разі збереження такої тенденції, може виникнути загроза поглиблення екологічних криз, що поставлять під загрозу не лише природні ресурси, але й здоров'я майбутніх поколінь.

Аналіз статистичних даних щодо кримінальних правопорушень проти довкілля за 2020–2024 роки свідчить про низьку ефективність правоохоронних органів у протидії екологічній злочинності. Попри значну кількість зафіксованих правопорушень, лише незначна частка з них доходить до стадії обвинувального вироку, що ставить під сумнів реальну спроможність держави ефективно протидіяти екологічним кримінальним правопорушенням. Загальна кількість зареєстрованих кримінально протиправних діянь у цій сфері варіюється від 4018 випадків у 2022 році до 5416 у 2021 році. Проте правоохоронні

органи демонструють систематично низький рівень реагування: у 2020 році повідомлено лише 1158 підозр, що становить 25 % від загальної кількості зафіксованих кримінальних правопорушень, а до суду направлено 1008 обвинувальних актів (22 %). У 2021 році ситуація суттєво не змінилася: при 5416 вчинених кримінальних правопорушеннях правоохоронці повідомили про підозру лише у 1365 випадках (25 %), а обвинувальних актів було направлено 1191 (22 %). У 2022 році на тлі зниження кількості зареєстрованих правопорушень до 4018 зросла частка випадків, коли було повідомлено про підозру (1189, або 30 %), та передано до суду обвинувальні акти (1026, або 25 %). Однак навіть ці показники свідчать про те, що майже 70 % виявлених екологічних кримінально протиправних діянь залишилися без належного реагування, що створює атмосферу безкарності для правопорушників. У 2023 році кількість зафіксованих кримінальних правопорушень знову зросла до 4741, однак лише у 1426 випадках було повідомлено про підозру (30 %), а обвинувальний акт складено у 1175 справах (25 %). Схожа ситуація простежується й у 2024 році: при 4741 зареєстрованому кримінальному правопорушенні підозру оголошено у 1402 випадках (30 %), а обвинувальний акт передано до суду лише у 1226 випадках (26 %). Таким чином, навіть у роки відносного покращення показників ефективності правоохоронних органів залишається низькою. У середньому правоохоронці повідомляють про підозру лише в 25-30 % випадків, а до суду передається приблизно 22-26 % від загальної кількості зафіксованих екологічних кримінальних правопорушень [4;5;6;7;8]. Це свідчить про системні проблеми у розслідуванні таких кримінальних правопорушень, зокрема труднощі у збиранні доказів, корупційні ризики та недостатню спеціалізацію слідчих у питаннях екологічного права. Отже, отримані статистичні дані підтверджують тезу про неефективне реагування правоохоронних органів на кримінальні правопорушення у сфері довкілля. Незважаючи на значний рівень екологічної злочинності, рівень розслідувань залишається низьким, що вимагає перегляду підходів до правозастосування, посилення відповідальності та вдосконалення методів розслідування таких кримінально протиправних діянь.

Дослідження структури кримінальних правопорушень проти довкілля є важливим для оцінки ефективності екологічної політики та правозастосування в країні. Для глибокого аналізу змін у структурі кримінальних правопорушень проти довкілля важливо порівняти дані за 2020 та 2024 роки, оскільки це дозволяє зрозуміти, як змінюється кримінальна ситуація в екологічній сфері та виявити основні тенденції в цій галузі. У 2020 році в Україні було вчинено 4558 кримінальних правопорушень проти довкілля, з яких найбільшу частину становили кримінально

протиправні діяння, передбачені ст. 246 КК України (незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу) – 2553 випадки, що складало 56 % від загальної кількості правопорушень. На другому місці перебувала ст. 249 КК України (незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом) з 608 випадками, що становило 13 %. Третє місце посіла ст. 240 КК України (порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин) – 433 випадки, або 10 %. Далі йшли ст. 239 КК України (забруднення або псування земель) – 194 випадки (4,5 %) та ст. 240-1 КК України (незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину) – 159 випадків (4%) [4; 8].

У 2024 році ситуація дещо змінилася. Загальна кількість правопорушень зменшилася до 4153, тоді, як структура залишилася схожою, хоча і з деякими змінами. Найбільше кримінально протиправних діянь, як і раніше, було за ст. 246 КК України (незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу), з 2553 випадками, що становить 62 % від загальної кількості. Це вказує на стійке домінування цієї категорії кримінально протиправних діянь серед усіх кримінальних правопорушень проти довкілля, порівняно з 2020 роком (56 %). На другому місці знову опинилася ст. 249 КК України (незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом), проте кількість кримінально протиправних діянь зменшилася до 608 випадків (15 %), що є зниженням порівняно з 13 % у 2020 році. Третє місце залишилось за ст. 240 КК України (порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин), де було зафіксовано 433 кримінальних правопорушення (10 %), що майже не змінилося порівняно з 2020 роком. Четверте місце зайняла ст. 239 КК України (забруднення або псування земель), з 194 випадками (5 %), що свідчить про певне зниження частки таких кримінально протиправних діянь, порівняно з 2020 роком. П'яту позицію у 2024 році посіла ст. 242 КК України (порушення правил охорони вод) з 159 випадками (4 %), що також є новим аспектом у структурі кримінальних правопорушень [4; 5; 6; 7; 8].

Отже, вивчення структури кримінальних правопорушень проти довкілля за 2020 та 2024 роки показує стабільність основних видів правопорушень, зокрема в частині незаконної вирубки лісів, яка залишається домінуючою. Хоча загальна кількість кримінальних правопорушень проти довкілля зменшилась, зміни у структурі вказують на певний прогрес у напрямку зниження правопорушень, пов'язаних із використанням природних ресурсів та забрудненням земель. Зокрема, нові категорії кримінальних правопорушень, як-от порушення правил охорони вод, демонструють адаптацію до сучасних екологічних

викликів. Це вказує на необхідність подальшого вдосконалення екологічного законодавства та посилення заходів правозастосування в сфері охорони довкілля.

Географія кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні у 2024 році виявила суттєві відмінності у поширеності цих кримінальних правопорушень серед різних областей, що дозволяє класифікувати регіони на чотири категорії за рівнем злочинності на 100 тис. населення. Перша категорія – висока поширеність (понад 20 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення). До цієї категорії належать області з найбільшим рівнем злочинності проти довкілля: Полтавська область – 368 випадків (26,8 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Рівненська область – 270 випадків (19,1 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Миколаївська область – 234 випадки (22,8 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Одеська область – 240 випадків (20 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Кіровоградська область – 242 випадки (22,6 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення). Друга категорія – середня поширеність (від 10 до 20 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення). Цю категорію складають області, де рівень злочинності є помірним: Житомирська область – 200 випадків (16,4 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Волинська область – 171 випадок (14,4 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Івано-Франківська область – 138 випадків (13,5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Львівська область – 241 випадок (17 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Сумська область – 155 випадків (12,2 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Харківська область – 233 випадки (15,8 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Чернівецька область – 114 випадків (13,5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Закарпатська область – 143 випадки (13,7 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Вінницька область – 156 випадків (13 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Київська область – 313 випадків (18,5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Черкаська область – 109 випадків (12 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення). Третя категорія – низька поширеність (від 5 до 10 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення). До цієї категорії належать області, де рівень злочинності є помітно нижчим: Запорізька область – 92 випадки (7,5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Тернопільська область – 99 випадків (7,6 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Хмельницька область – 87 випадків (8,2 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення). Четверта категорія – мінімальна

поширеність (менше 5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення). Ці регіони мають найменший рівень кримінальних правопорушень проти довкілля: місто Київ – 46 випадків (1,4 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення); Херсонська область – 14 випадків (1,6 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення) [4; 5; 6; 7; 8]. Це дослідження демонструє, що найбільше кримінальних правопорушень проти довкілля зафіксовано в Полтавській, Рівненській, Миколаївській та Одеській областях, де рівень злочинності на 100 тис. населення значно перевищує середні показники по країні. Водночас, міста Київ і Херсонська область демонструють найменшу кількість таких кримінальних правопорушень, що свідчить про менш виражену проблему в цих регіонах. Дані щодо кримінальних правопорушень проти довкілля в інших регіонах відсутні через складну ситуацію в цих регіонах, що значно ускладнює їх офіційне документування та аналіз.

Матеріальна шкода від кримінальних правопорушень проти довкілля має комплексний характер і включає як прямі економічні втрати, так і довгострокові екологічні наслідки, що впливають на різні сфери життєдіяльності суспільства. За оцінками Світового банку, реальні суспільні втрати від екологічних кримінальних правопорушень складають від 1 до 2 трильйонів доларів США щорічно на глобальному рівні [9]. Яскравим прикладом завдання істотної майнової шкоди довкіллю в Україні є вирок Балаклійського районного суду Харківської області, що ілюструє реальні масштаби збитків від екологічних кримінальних правопорушень. Так, відповідно до вироку, 4 серпня 2023 року в денний час особа К., діючи умисно та з корисливих мотивів, здійснив незаконну порубку дерев у захисних лісових насадженнях поблизу села Чепіль Ізюмського району Харківської області. Незважаючи на законодавчо встановлені вимоги щодо отримання спеціального дозволу (лісорубного квитка), він самовільно спиляв чотири сироростучі дуби різного діаметра, загальна вартість яких склала 63 101 грн. 54 коп. Цей випадок демонструє, що навіть окремі випадки незаконної вирубки можуть завдати суттєвої шкоди не лише довкіллю, а й державі в економічному аспекті. Незаконна порубка лісу призводить до деградації екосистем, зниження лісового покриву, порушення водного балансу території та завдає прямих фінансових втрат. У масштабах країни подібні правопорушення є однією з головних загроз природним ресурсам, особливо в регіонах, що зазнали значного екологічного та воєнного впливу [10].

Ще одним прикладом завдання істотної майнової шкоди довкіллю є вирок Кілійського районного суду Одеської області, який демонструє значні збитки, спричинені незаконним рибним промыслом. Так, 27 серпня 2024 року приблизно о 19:00 особа А. за

попередньою змовою з особою Б., маючи умисел на незаконний вилов риби, використовуючи заборонене знаряддя – лісову сітку довжиною 70 метрів і висотою 2 метри, здійснили незаконний вилов водних біоресурсів у каналі Дунай-Сасик поблизу встановлених координат. Порушуючи положення Закону України «Про тваринний світ» та «Правил любительського і спортивного рибальства», вони виловили: 187 штук – чехоні, 37 штук – ляща, 10 штук – тарані. Сума завданої незаконним виловом риби шкоди склала 372 300 грн. Цей випадок демонструє значний економічний та екологічний вплив браконьєрства. Незаконний вилов у промислових масштабах руйнує баланс водних екосистем, завдаючи шкоди природному відтворенню риби, що може призвести до скорочення популяцій і негативно позначитися на місцевій рибній промисловості [11].

Ці два приклади демонструють, що майнова шкода від кримінальних правопорушень проти довкілля може досягати значних розмірів і завдавати не лише екологічні, а й вагомні економічні наслідки державі.

Екологічні кримінальні правопорушення становлять складне та багатоаспектне явище, зумовлене сукупністю різноманітних причин і умов, що сприяють їх виникненню та поширенню. На думку Б.М. Орловського особливої ваги набуває те, що суб'єктами таких правопорушень є самі люди – невід'ємна частина природної біосфери, діяльність яких часто вступає в конфлікт з екологічними інтересами суспільства [12, с. 88]. Водночас, як зазначає Управління Організації Об'єднаних Націй з питань наркотиків і злочинності, ключові причини цих кримінально протиправних діянь включають погане управління, поширену корупцію, недостатнє фінансування природоохоронних органів, відсутність ефективного судового переслідування, слабку міжнародну координацію та неефективну нормативну базу. Сукупність цих факторів формує дозвоільне середовище, в якому екологічні кримінально протиправні діяння є високоприбутковими при низьких ризиках покарання. Інституційні недоліки національних та міжнародних систем управління відіграють ключову роль у підтримці екологічної злочинності. З одного боку, слабкість державного регулювання сприяє поширенню незаконної діяльності у сфері природокористування. З іншого боку, високий рівень корупції серед посадовців правоохоронних органів та судових структур призводить до безкарності винних. У країнах, де екологічні кримінальні правопорушення не є пріоритетом державної політики, вони часто сприймаються як дрібні правопорушення, а не як серйозна загроза національній безпеці та економіці [13].

Окрім інституційних факторів, значний вплив мають соціально-економічні умови, передусім бідність та безробіття. Багато екологічних кримінальних

правопорушень здійснюється через відсутність легальних альтернатив отримання прибутку [14, с. 136]. Наприклад, незаконна порубка лісу, видобуток корисних копалин чи браконьєрство є основними джерелами доходу для малозабезпечених громад у багатьох регіонах світу. Водночас злочинні угруповання експлуатують вразливі соціальні групи, вербуючи їх для участі в незаконних схемах контрабанди, незаконного вилову риби, видобутку бурштину чи інших природних ресурсів. Ще одним важливим чинником є високий і стабільний попит на нелегальну продукцію природного походження. Чим вищий дефіцит певного ресурсу (наприклад, деревини цінних порід, бурштину, екзотичних тварин чи корисних копалин), тим більше зростає його ринкова вартість, що лише стимулює незаконний видобуток. Крім того, ефективні заходи боротьби з екологічною злочинністю часто призводять до зростання цін на заборонені ресурси, що підвищує мотивацію до вчинення нових правопорушень. Таким чином, боротьба з екологічними кримінальними правопорушеннями вимагає комплексного підходу, що охоплює не лише посилення покарання, а й зміну соціально-економічних умов, які сприяють їх скоєнню [13].

В Україні такі ж детермінанти кримінальних правопорушень проти довкілля можуть мати місце. Зокрема, проблема корупції у сфері природокористування є актуальною, оскільки окремі посадовці можуть сприяти незаконній вирубці лісів, нелегальному видобутку бурштину чи порушенню правил охорони надр. Недостатнє фінансування природоохоронних органів та низький рівень досудового переслідування призводять до ситуації, коли більшість екологічних кримінальних правопорушень не розслідується належним чином. У свою чергу, ми згодні з твердженням Ю.А. Турлової, що економічна нестабільність і зростання рівня бідності штовхають частину населення до участі в незаконній екологічній діяльності як засобі виживання [14, с. 136].

Процес протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля є надзвичайно складним через їхній зв'язок з організованими злочинними групами, які часто функціонують через міжнародні кордони. У зв'язку з цим, ефективна боротьба з екологічною злочинністю вимагає міжнародного співробітництва, яке полягає не лише в боротьбі з міжнародними злочинними мережами, а й у вирішенні питань щодо різних правових систем, механізмів правозастосування та пріоритетів окремих країн [15, с. 413]. Так, Європейський Союз нещодавно прийняв нову директиву, що сприяє підвищенню дієвості кримінального правозастосування та досягненню цілей Європейської зеленої угоди через боротьбу з найбільш серйозними злочинами. Виявлення, розслідування та переслідування екологічних кримінальних правопорушень потребує високоякісної документації та доказів. Інноваційні технології та методи, що застосовуються для виявлення та аналізу змін

навколишнього середовища, можуть відігравати критичну роль у цьому процесі. Останні роки стали свідками суттєвих змін у сфері спостереження Землі, зокрема завдяки супутниковим платформам, що дозволяє збільшити просторову, спектральну та тимчасову деталізацію даних. Спостереження за Землею надає важливі переваги для розслідування екологічних кримінально протиправних діянь, значно підвищуючи можливості моніторингу та інспекції. Однак це також створює специфічні проблеми, зокрема занепокоєння щодо конфіденційності даних, їхньої якості та доступності, а також правові обмеження щодо прийнятності геопросторових доказів у судовому процесі [16].

Запобігання екологічним правопорушенням є надзвичайно важливим, оскільки вони завдають серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, здоров'ю людини та економіці. Ефективні методи запобігання кримінально протиправним діянням екологічного спрямування включають моніторинг, розслідування та суворе дотримання екологічних норм. Зокрема, використання наукових методів і технологій для збору доказів, таких як аналіз хімічних речовин, є важливою складовою процесу боротьби з екологічними правопорушниками. Крім того, важливим аспектом є роль юридичних та прокурорських органів, які займаються екологічними кримінальними правопорушеннями, адже належна правова підтримка та кримінальні покарання можуть значно вплинути на ефективність боротьби. Ще одним важливим елементом є боротьба з відмиванням грошей, яке є частиною економічних схем, що дозволяють транснаціональним злочинним групам фінансувати свої екологічні кримінальні правопорушення. Для цього необхідно використовувати механізми фінансової розвідки, щоб виявляти підозрілі операції і своєчасно реагувати на них. Крім того, для ефективного запобігання екологічним кримінальним правопорушенням необхідно забезпечити належний рівень обізнаності громадськості, оскільки багато кримінальних правопорушень відбуваються таємно, а їхня виявленість є низькою. Важливо забезпечити доступ до інформації про екологічні правопорушення та створити законодавчу базу, яка ефективно відповідає на ці загрози [17; 18, с. 146]. Отже, запобігання екологічним кримінально протиправним діянням потребує комплексного підходу, включаючи не тільки посилення кримінального переслідування, але й запобіжні заходи, що охоплюють використання сучасних технологій, посилення міжнародної співпраці та розширення можливостей для виявлення таких правопорушень.

Таким чином, екологічна злочинність є серйозною соціально-економічною проблемою, що включає кримінальні правопорушення, які завдають шкоди навколишньому середовищу, здоров'ю людей та природним ресурсам. Вона характеризується складністю

виявлення, оскільки багато кримінальних правопорушень здійснюються через легальні або напівлегальні канали. Основними детермінантами є недосконале законодавство, слабкий контроль та низький рівень обізнаності громадськості. Протидія екологічним

кримінальним правопорушенням вимагає комплексного підходу, який включає удосконалення законодавства, ефективні механізми моніторингу та активну міжнародну співпрацю для забезпечення сталого розвитку та охорони навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Environmental Crime – European Union. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime> (дата звернення: 04.03.2025).
2. Оробець К.М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом : дис. канд. юрид. наук. за спец. 12.00.08. Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого», 2012. 256 с.
3. Environmental crime. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/ar2020/7-casework-crime-type/73-economic-crimes/734-environmental-crime> (дата звернення: 04.03.2025).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 05.03.2025).
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 05.03.2025).
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року та про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 05.03.2025).
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 05.03.2025).
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 06.03.2025).
9. Environmental Crimes Pose Unique Illicit Finance Challenges – and Require Specific Solutions. URL: <https://thefactcoalition.org/wp-content/uploads/2024/08/Environmental-Crimes-Policy-Brief-FACT-ENG.pdf> (дата звернення: 06.03.2025).
10. Вирок Балаклійського районного суду Харківської області (Справа № 610/3800/24) від 13.01.2025 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124352799> (дата звернення: 06.03.2025).
11. Вирок Кілійського районного суду Одеської області (справа № 502/2217/24) від 26.11.2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123287332> (дата звернення: 06.03.2025).
12. Орловський Б.М. Кримінологічна характеристика детермінант екологічної злочинності: матеріали 75-ї звіт. наук. конф. професорсько-викладацького складу і наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова, (Одеса, 25–27 листоп. 2020 р.). Одеса : Фенікс, 2020. С. 87–89.
13. Explainer: What Is Environmental Crime? URL: <https://earth.org/explainer-what-is-environmental-crime/#:~:text=Causes%2C%20Drivers%2C%20and%20Impacts%20of%20Environmental%20Crimes&text=According%20to%20the%20UNODC%2C%20causes,coordination%2C%20and%20ineffective%20regulatory%20frameworks> (дата звернення: 09.03.2025).
14. Турлова Ю. А. Характеристика деяких детермінант екологічної злочинності. *Правова держава*. № 27. 2017. С. 133–139.
15. Грішаков М. В. Міжнародні органи та інституції у протидії екологічній злочинності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Розділ XI. *Міжнародне право*. С. 412–415.
16. Environmental crimes workshop 2024. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://envcrimes2024.esa.int/&ved=2ahUKEwifn7WmsfLAXVfU1UIHQjmO6wQFnoEC4QAQ&usg=AOvVaw3qpcgo2Bb33qyO_2u08M91 (дата звернення: 10.03.2025).
17. Ways to Prevent Environmental Crimes: Different Monitoring Approaches, Use of Innovative Technologies, and Compliance Programs. URL: <https://financialcrimeacademy.org/ways-to-prevent-environmental-crimes/> (дата звернення: 10.03.2025).
18. Турлова Ю.А. Протидія екологічній злочинності: поняття, мета та завдання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6 (1). С. 143–147.